شي جينپينك جاڭا ئداۋىر جۇڭگوشا سوتسيالىزم يەدىيەسىنىڭ
جەتەكشىلىگىندە ـــ جۇڭخۇا ۋلتى ورتاق تۇلما تانىمىن بەرىك ورناتايلىق

حايحىنىڭ بويىندا جەمىس بەرگەن نىشاق "تۇقمى"

□ شىنجاڭ ئاگەنتلىگىنىڭ ئىتلىشى / باي جيالي، ليۋ ۋيجىن

ئار جىلى جاڭا وقۇ ماۋسىمى باشالىغان مەزگىل تيانجين كاسپىتىك تەخنىكا شىفان داشۇەسىنىدەگى از ۋلت ارناۋلى كاسپىتىك تاربيەشىسى زوھرا قاسىمنىڭ قىزمەتى ەڭ قاربالاس كۈيگە وتەدى. از ۋلت جاڭا وقۇشلارىن كۈتپ الادى، ولاردىڭ قاجەتىن ۋعسادى، ولاردى مەكتەپ تۇرمىسىنا ەرتەرەك ۋيلەسۇگە جەتەكتەيدى.... ول مۇعالىم، ئتپىتى، كوپ جاعدايدا كورشى ۋيدەگى ايەكە سياقتى.

7 جىلدىڭ الدىندا زوھرا قازىرگى العاش مەكتەپكە كەلگەن 400 نەشە از ۋلت وقۇشلارى سەكىلدى جاڭا وقۇشى سالاۋاتىمەن شىنجياڭنىڭ قاشقاردىنان اتانىپ، حايحىنىڭ بويىنداعى وسى مەكتەپكە كەلگەن بولاتىن، ول جوننەن العاندا، كوز الداعى كورىنىستەر ەتەنە ئارى تانىس ەدى.

"بۇل ارا كەلۇدەن بلگەرى تيانجين تىم شالعاي، وتە بەيتانىس سەزىلىپ، كوڭىلىم شايلىعا بەردى. ئبراق مەكتەپكە كەلگەننەن كەيىن ماڭايىمداعى مۇعالىمدارداڭ، ساباقتاستاردىڭ نقالاسى مەن مەيىرىمى ئوز ۋيىمدە جۇرگەندەي كۈيگە بولەدى. سوندىقتان مەكتەپ بىترگەننەن كەيىن، مەن دە وسى قىزمەت ورنىندا قالىپ، اناعۇرلىم كوپ از ۋلت وقۇشلارىنا قىزمەت ەتە باستادىم". زوھرا بىلاي دەدى: مۇنىڭ ئبارى تيانجين قالاسىندا از ۋلت وقۇشلارىن باسقارۋ قىزمەتى وتەۋ قىزمەتىنىڭ ارقاسى.

2014 ـ جىلى تيانجين قالالىق پارتكوم بىرلىكساپ ئبولىمى، تيانجين قالالىق ۋلت جانە ئدىن سەتەرى كوميتەتى سىندى تاراۋلاردىڭ قولداۋىندا، تيانجين قالالىق وقۇ ـ اعارتۇ ەكى كوميتەتىنىڭ اقلداسىپ ۋيعارۋىمەن تيانجين قالالىق از ۋلت وقۇشلارىن باسقارۋ قىزمەت وتەۋ كەڭەسى قۇرىلىپ، تيانجين كاسپىتىك تەحنيكا شىفان داشۇەسىندە ورىن تەپتى.

"ئبزدىڭ قىزمەتىمىز ۋلتتار ىنتىماعى تاربيەسى، يدەيا ـ ساياسي تاربيە سىندى قىزمەتتەردى از ۋلت وقۇشلارىن كۇندەلىك وقىتۇ، باسقارۋ جانە قىزمەت وتەۋدىڭ ئارقايسى بۇىندارىنا ئسىگرۇ". تيانجين كاسپىتىك تەحنيكا شىفان داشۇەسى از ۋلت وقۇشلارىن باسقارۋ، قىزمەت وتەۋ قىزمەت كەڭسەسىنە سىنىڭ مەڭگەرۇشسى جۇي شيانمەي تانىستىرىپ بىلاي دەدى: كوپ جىلدان بەرى كەڭسەمىز باۋلۇ كۇرسى، ۋزدىك تيپتەردى تاڭداۋ، سومداۋ سىندى قىزمەتتەردى ورىستەتۇ ارقىلى از ۋلت وقۇشلارىنىڭ جان ـ جاقتى داماۋىنا كومەكتەستى، تاعى ۋدايى بىرنەشە جىل جازدىق كانيكولدا شىنجياڭ جانە شيزاڭعا بارىپ، وتباسلارىن ارالاپ جاعداي ۋعسۇ قيىنلىن ورىستەتىپ، "ئبىر نيەتتە بولۇ" جاندى امالياتقا اينالدى.

زوھرا جوننەن ايتقاندا، از ۋلت وقۇشلارىنان بىرگە وتكەن ئار كۇننىڭ ئبارى ىنتىماقتى مەيىرىمەن سۇاراتىن "امالىيات ساباعى" سىپەتتى. 2018 ـ جىلى ول مەكتەپتىڭ العاشقى توپتاعى از ۋلت داينىدىق كلاسىنىڭ كلاس جەتەكشىسى مىندەتىن ارقالادى، سول كەزدە كلاستا موڭعۇل، بايزۇ، جۇاڭزۇ سىندى 12 ۋلتتان قۇرالعان 42 وقۇشى بار بولاتىن. ولاردىڭ ىشىندەگى گۇاڭشيدەن كەلگەن ئبىر كەدەي وقۇشنىڭ اعلشىن ئتلى نەگزى وتە ئالسز بولعاندىقتان، وقۇعا تۇسكەننەن كەينگى الەعاشقى ماۋسىمدىق ەمتيحاننان وتپەي قالادى. سونەمەن اتا ـ اناسىنىڭ ئۇمىتىن اقتاي الماي قالۇدان الاڭداعان الگى وقۇشى وقۇدان شەگىنۇ ئسى تۇرالى اقلداسىپتى.

"قۇلشىنسى ارقىلى تاۋ قويناۋىنان زورعا شققان بالانى جالعاستى داشۇەدە تاربيەلەنۇ ورايىنان ايىرۇعا بولمايدى". ونىڭ كوڭىلىندەگى تۇينەشەكتى ۋعسقاننان كەيىن، زوھرا ونىڭ اعلشىن ئتەلى قينىشىلىعىن جەڭۇنە، ئسوز جوق، كومەكتەسۇگە ىشتەي بەل بۇدى. وعان اعلشىن ئتلى پىسقتاۋ وقۇلقتارىن ساتىپ الىپ بەرۇدەن كلاستاعى اعلشىن تىلىنە جەتىك وقۇشنى وعان بەتپە ـ بەت كومەكتەسۇگە ۋسىنىس ەتۇگە دەيىن، ودان كلاستاعى بارلىق ساباقتاستى اعلشىنشا جاتقا جازۇعا جاتتىقتىرۇعا دەيىن... زوھرا جانە ساباقتاستاردىڭ كومەگىندە بۇل وقۇشى "اعلشىنشا ۋىرەنۇدەگى جۇرەكسىنۇدەن" بىرتىندەپ ايىعىپ، تولىق كۇرسقاۋىنا ئتۇستى.

كومپيۇتەر عىلمى جانە تەحنيكاسى كاسىبىندە داشۇەنىڭ 4 ـ جىلدىعىن وقيتىن شاۋكەت مۇحتار شىنجياڭنىڭ حوتاننان كەلگەن، ونىڭ تيانجينىدەگى مەكتەپتى تاڭداۋ سەبەبى، ونىڭ حوتاندا وقىعان تولىق ورتا مەكتەبىن تيانجين كومەكتەسپ سالعان ەكەن، كوپتەگەن مۇعالىمدار دا تيانجيننەن كەلىپتى.

"ئوسپ ـ جەتىلۇ باربىسمدا مەن ەكونوميكالىق جاقتان تارتىپ وقۇعا دەيىن كوپتەگەن كومەككە يە بولدىم، قازىر تيانجينىدەگى مەكتەپ ومىرىمدە كوللەكتيۇتىڭ مەيىرىن ئتپتى سەزىندىم"، ـ دەدى شاۋكەت جۇمىس كەڭسەسىندەگى مۇعالىمعا ئوزىنىڭ بولاشاق تۇرالى جوباسىن ايتىپ، ـ "باعىتتامالى تۇردە وقىپ جاتقان پەداگوگيكا ماماندىعىندا ـ عى وقۇشى رەتىندە، مەن وقۇ تاۋسقان سوڭ شىنجياڭعا قايتىپ بارىپ مۇعالىم بولىپ، اتا مەكەنىمدى گۇلدەندىرىپ، باتىس بولىكتەگى وڭىرلەردىڭ وقۇ ـ اعارتۇ دىستەرىنە ئبىر كىسىلىك ۋلەسىمدى قوسپاقشىمىن".

تيانجينىدەگى جوعارى مەكتەپتەردە مەيىرگە تولى اناعۇرلىم كوپ حيكايالار اۋىزدان ـ اۋىزعا تارالۇدا. بيىل 4 ـ ايعا دەيىن تيانجين قالالىق جوعارى مەكتەپتەردەگى از ۋلت وقۇشلارىنىڭ جالپى سانى 56 مىڭ ادامنان استى، تيانجين قالالىق از ۋلت وقۇشلارىن باسقارۋ، قىزمەت وتەۋ قىزمەت كەڭسەسىنە مۇشە ورىندار تۇتاس قالالىق از ۋلت وقۇشلارى بار 58 جوعارى مەكتەپتى قامتيدى. توپ ـ توپ وقىتۇشىلار مەن وقۇشىلاردىڭ سىرلاسۇى بارىسىندا تيانجين قالالىق از ۋلت وقۇشلارىن باسقارۋ، قىزمەت وتەۋ قىزمەت كەڭسەسى ىلگەرىندى ـ كەيىندى مەملەكەتتىك ۋلتتار ىنتىماعى، العاباسارلىعىنداعى ۋلگىلى كوللەكتيۇ، تيانجين قالالىق ۋلتتار ىنتىماعى، العاباسارلىعىنداعى ۋلگىلى كوللەكتيۇ دەگەن داڭق اتاقتارىنا يە بولدى.

جۇي شيانمەي بىلاي دەدى: "بۇل قىزمەتتى جاقسى ىستەۋ ئۇشىن شىن پەيىلدى، سۇيىسپەنشىلىكتى ارناۋ، كوڭىلدى تابا ئبىلۇ كەرەك. الدا ئبىز از ۋلت وقۇشلارى بار جوعارى مەكتەپتەرمەن، سوندای ـ اق تيانجين قالاسىنداعى شىنجياڭ كلاسى، شيزاڭ كلاسى، چيڭحاي كلاسى اشلعان مەكتەپتەرمەن بارىس ـ كەلىستى كۇشەيتىپ، ۋزدىك قىزمەت تاجىربەلەرىن ۋزدىكسىز ۋيرەنىپ، اناعۇرلىم كوپ از ۋلت وقۇشلارىنا مەيىرلى سۇيىسپەنشىلىكتى سەزىندىرەمىز".

(شىنجاڭ اگەنتلىگىنىڭ 9 ـ ايدىك 8 ـ كۈنى تيانجيننەن بەرگەن حابارى)

رايونىمىز 24 ـ كەزەكتى مەملەكەتتىك پۇتۇڭخۇانى جالپىلاستىرۇ ۋگىت اپتالىعى قيىلىن ورىستەتتى

انار بۇلت / شىنجياڭ گازەتىنىڭ ئتلىشىسى **جاۋ شيبا 9 ـ ايدىك 13** ـ كۈنى ۋرىمجىدەن حابارلايدى. تاياۋدا 24 ـ كەزەكتى مەملەكەتتىك پۇتۇڭخۇانى جالپىلاستىرۇ ۋگىت اپتالىعى قيىلى رايونىمىزدىڭ جەر ـ جەرىندە، ئارقايسى مەكتەپتەردە ىركەس ـ تىركەس ورىستەتىلدى. بيىلعى نەگزگى تاقىرىپ "پۇتۇڭخۇامەن 100 جىلدىق ۋلى ئستى جىرلاپ، ولشەمدى ارىپپەن ئداۋىردىڭ تاراۋىن جازۇ".

9 ـ ايدىك 13 ـ كۈنى ۋرىمجى قالالىق 36 ـ ورتا مەكتەپتە وقۇشىلار ولەڭ ـ جىرمەن جۇڭخۇانىڭ تاڭداۋلى ئداستۇرلى مادەنيەتىنە بولعان قۇشتارلىعىن جەتكىزدى. جۇىق جىلدارداعى بەرى وسى مەكتەپ تەاتر، حاتكەرلىك سياقتىلاردى مەكتەپ اۋلاسىنا ەنگىزۇدى ىلگەرىلەتىپ، جۇڭخۇانىڭ كلاسسيكالىق شىعارمالارىن وقۇ ينجەنەريا سىن اتقارىپ، وقىتۇشى ـ وقۇشىلاردى پۇتۇڭخۇانى جالپىلاستىرۇدىڭ امالياتىنا بەلسەندى تۇردە ات سالىسۇعا جەتەكتەدى. "ئبىز پۇتۇڭخۇانى جاقسى سويلەپ، كۇندەلىكتى ۋيرەنۇ، تۇرمىس بارىسىندا ولشەمدى ئارىپتى جاقسى جازىپ، ودان جاقسى پايدالانىپ، پۇتۇڭخۇانى جالپىلاستىرۇشى بولامىز"، ـ دەدى مەكتەپتىڭ بەيجيڭ تەاترى كۇرجەگىنىڭ وقۇشىسى شاكۇرا ابدىراسۇل. سول كۇنى ول ساباقتاستارىمەن بىرگە بەيجيڭ تەاترى «مۇ گۇييىڭنىڭ قولباسشىلىق ىستەۋىن» ورىنداپ، كورەرمەندەردىڭ القاۋىنا بولەندى.

قاشقار داشۇەسى بۇكىل مەكتەپتەگى وقىتۇشى ـ وقۇشىلارعا "پۇتۇڭخۇا سويلەپ، ولشەمدى ئارىپتى جازايىق" دەگەن دارىپتەمە حاتىن جارىيالاپ، وقىتۇشى ـ وقۇشىلاردىڭ وقىتۇ قىزمەتى، ۋىرەنۇ جانە تۇرمىس بارىسىندا مەملەكەتتە ئبىر تۇتاس قولدانىلاتىن ئتىل ـ جازۇدى بەلسەندىلىكپەن جالپىلاستىرىپ، پۇتۇڭخۇا سويلەۋ مەن ولشەمدى ئارىپتى جازۇ دەڭگەيىن ۋزدىكسىز جوعارىلاتۇىن دارىپتەدى.

(باسى 1 ـ بەتتە)

قازىر كوممۇنيستىك جاستار وداعى ەگىس الاڭىنىڭ اۋىل شارۇاشلىعىن جالپىلق ماشينالاندىرۇ سالىستىرماسى 100%كە جەتىپ، تۇتاس مەملەكەت بويىنشا وزىق دەڭگەيدە تۇرادى.

بيىكتۇاننىڭ جالپىلىق ناقتى قۇاتىن كۇشەيتۇ، ورنىقتىلىقتى قورعاۋ، شەكارانى كۇزەتۇ قابىلەتىن جوعارىلاتۇ، بيىكتۇان مەن جەرگىلىكتى ورىننىڭ توعسا داماۋىن جەدەلدەتۇ، بيىكتۇان رەفورماسىن جاپىاي تەرەڭدەتۇ، جوعارى ساپالى بيىكتۇان قوسىنىن قۇرۇ... باس شۇجيدىڭ نقالاستى تاپسىرماسى كوممۇنيستىك جاستار وداعى ەگىس الاڭىنداعى كادرلاردى، قىزمەتكەرلەردى جاۋاپكەرشىلىك ارقالاپ، ىسكەرلىك كورسەتۇگە ئسات سايىن شابىتتاندىرىپ كەلەدى.

"ئبىز باستان ـ اياق باس شۇجي نۇسقاعان بەتالىستى بويلاپ، اۋىل شارۇاشلىعىن وسىزامانداندىرۇ قۇرىلىسىندا تىڭ بەلەسكە قادام تاستاۋدى ۋزدىكسىز ىلگەرىلەتتىك، وتە ـ موتە، 3 ـ رەتكى ورتالىقتىڭ شىنجياڭ قىزمەتى جوننىدەگى اڭگىمە ماجلىسىنەن بەرى ەگىس الاڭىنىڭ اۋىل شارۇاشلىعىن وسىزامانداندىرۇ دەڭگەيى بارعان سايىن جوعارىلادى، ئبىز ماقتاۋوندىرىسىنىڭ تۇتاس بارىسىن ماشينالاندىرۇدى ئتۇيىن ەتە وتىرىپ، دالمە ـ ئدال تۇقىم سەبۇدى، ىجداعاتتىلىقپەن وڭدەۋدى 100% جۇزەگە اسىردىق، وسى زامانعى اۋىل شارۇاشلىعى كومەكتەسىنىڭ جاستار وداعى ەگىس الاڭىنىڭ تاماشا تانىسقىسىنا اينالدى"، ـ دەدى جاڭ جينچيڭ.

رەفورمانىڭ ۋزدىكسىز ىلگەرىلەۋى ئداستۇرلى كاسىپورىننىڭ تيىن وزگەرتپ، دارەجەسىن جوعارىلاتۇعا دەم بەردى. "رەفورمادان كەيىن بازار ساياساتى قويا بەرىلدى، سەرىكتەستىكتىڭ ماقتانى ماشينامەن تەرۇ كاسىبى ەندىگارى ئارقايسى شىمەن، تۇانمەن شەكتەلپ قالماي، شىنجياڭنىڭ جەر ـ جەرىنە كەڭەيىپ، جۇمىس ىستەۋ پەريوتى 20 كۇننەن 2 ايعا دەيىن ۋزارىپ، كاسىپورىننىڭ داماۋ قادامى دا جەدەلدەدى". شىنجياڭ جوڭعار يىنفىڭ اۋىل شارۇاشلىعى ماشينا جابدىقتارى شەكتى سەرىكتەستىگىنىڭ باسالقاسى ۋ شۇۋي بىلاي دەدى: 3 ـ رەتكى ورتالىقتىڭ شىنجياڭ قىزمەتى جوننىدەگى اڭگىمە ماجلىسىنەن بەرى سەرىكتەستىك اۋىل شارۇاشلىعىن ماشينالاندىرۇ قابىلەتى جاعىنا كۇش سالدى، ماقتا تەرۇگە قالا رايونى داماۋىنىڭ قازىرگى جاعدايى، تۇرعىندار ـ دىڭ ورنالاسۇى، تاريحي مادەنيەتى، تاريحي تۇرعىن ۋيلەر، حالقتىق سالت ـ سانا ەرەكشەلىگى، ساياحاتتىڭ داماۋى جانە نەگىزدىك قۇرىلعىلار، الەۋمەتتىك قىزمەت وتەۋ سياقتى فاكتورلاردى ئبىر تۇتاس جوسپارلاپ جوبالاپ، تۇرعىنداردىڭ بۇرىنعى ۋيلەرىنىڭ ورنىنان قايتا ئۇي سالۇىنا كومەكتەسىپ، بەكەمدەپ، تۇزەپ، ساندەپ، ياركەندە "بايرعى قالا ەستەمەسىن" قالدىردى.

"ئبىز كوشەلەردى وزگەرتىپ قۇرىپ، دارەجەسىن جوعارىلاتىپ جانە ونى ساياحاتتى دامىتۇمەن ئوزارا ۋشتاستىرىپ، قايتا قۇرۇ بارىسىندا تاڭداۋلى قۇرىلىس ستيلى مەن ئداستۇرلى سالت ـ سانا مادەنيەتىن تولىق ايگىلەدىك"، ـ دەيدى ياۋ جى.

ئىس جۇزىندە، بايرعى قالا ينجەنەريا سىن باستاۋ ئساتتى بولا قويمادى، ساۋداگەرلەر باستابىندا تۇسىنبەدى. "ولار وزگەرتىپ قۇرعاننان كەيىنگى بايرعى كوشە ئبزدىڭ ايتقانداعىمىزداعىداي جاقسى بولماي شعىپ، اقشالارىنىڭ تەككە كەتۇىنەن الاڭادى"، ـ دەيدى ياركەن اۋدانى بايرعى قالا ـ كوشە رايونىن باسقارۋ كوميتەتىنىڭ مەڭگەرۇشسى مامەتتۇرسۇن ابدۇرىشيت.

ساۋداگەرلەردى كۇدىك ـ كۇمانىنان ارىلتۇ ۋشىن، ياركەن قالاشعى ساۋداگەرلەردى توپقا ئبولىپ اپارىپ، وزگەرتىپ قۇرىلعاننان كەيىنگى قاشقار بايرعى قالاسىن ەكسكۇرسيالاتىپ، ئبىر ئبولىم ويى وزىق جاستاردى باستاماشىلدىقپەن ساۋدا دۇكەندەرىن وزگەرتىپ قۇرۇعا شابىتتاندىردى. قارجى جاعىندا قينىشىلىعى بار ساۋداگەرلەرگە قالاشق جاعىنان كومەكتەسپ قارىز اقشا الىپ بەردى. سونىمەن تەز ارادا ياركەن بايرعى قالاسىن وزگەرتىپ قۇرۇ دابىرالى ورىستەدى.

57 جاستاعى حايرىگۇل تۇرسۇن بايرعى قالانى وزگەرتىپ قۇرۇدىڭ پايداسىن كورگەندەرىنىڭ ئبرى. بۇرىن قويدىڭ باس ـ سيراق، ىشەك ـ قارىن ساتىپ 4 بالاسىن باعىپ ەرجەتكىزگەن ول كوشە جاعالاۋىنداعى دۇكەن ئۇيىن جاڭادان وزگەرتىپ، 2 قاباتتى عيمارات سالىپ الدى.

"جاڭالاعىننان كەيىنگى 3 اۋىزدى دۇكەن ۋيگە ۋستىگى قاباتتاعى 3 بولمەنى قوسقاندا، ئبىر جىلدىق ماي اقىسى 80 مىڭ يۋان ەكەن". حايرىگۇل ئماز ـ مەيرام بولىپ: "قازىر مەن قويدىڭ باس ـ سيراعىن ساتپايتىن بولدىم، ۋيىمدە الاڭسىز نەمەرەمە قارايتىن بولدىم"، ـ دەيدى.

ياركەن اۋدانى بايرعى قالا وزەكتى قورعاۋ رايونى ىشىندەگى 10 ورىنداعى كوشرۇگە بولمايتىن ئار دارەجەلى مادەني ەسكەرتكىشتەردى ئتۇيىندى قورعادى، بايرعى اۋدان جامبىلىن، بايرعى قالا قورعانىن، جاڭا جۇڭگو قۇرىلعان العاشقى مەزگىلدەگى كينوحانانى، پارتيا مەكتەبىنىڭ بۇرىنعى ورنىن قالپىنا كەلتىرىپ، ولاردىڭ كورىنىسى مەن مادەنيەتىنە بۇلدىرمەۋگە شىنايى كەپىلدىك ەتتى.

ياركەن اۋدانى "اس ـ سۇ، قونالقى، ئجۇرىس ـ تۇرىس، ساياحات، زات ساتىپ الۇ، كوڭىل اشۇ" سىندى 6 فاكتور بويىنشا "بايرعى قالانىڭ بايرعى كوشەلەرىن قايتا قۇرۇ + ساياحات ـ مادەنيەت" جاڭا كاسپ كۇيىن زور كۇشپەن دامىتتى، ياركەن بايرعى قالاسى 28 ئتۇرلى كاسپ كۇيىن جەتىلدىرىپ، جەكەشە ونەركاسپ ـ ساۋدامەن شۇعىلدانۇشىلاردان 21 مىڭىن دامىتىپ، 32 مىڭ 973 جۇمىس ورنىن دايىنداپ، تۇرعىنداردىڭ تابىس سەزىمىن، باقىت سەزىمىن، حاۋىپسىزدىك سەزىمىن ۋزدىكسىز جوعارىلاتتى.

"بيىل 1 ـ ايدان 8 ـ ايعا دەيىن بايرعى قالا كورىنىس ئوڭىرى قابىلداعان ساياحاتشى ئبىر ميلليون 489 مىڭ ادام ـ رەتكە جەتىپ، سايكەس مەزگىلدەگىدەن 4.8% ارتتى، ساياحات كىرىسى 156 ميلليون يۋانعا جەتىپ، سايكەس مەزگىلدەگىدەن 6.2% ارتتى"، ـ دەيدى مامەتتۇرسۇن.

ياركەن بايرعى قالاسى بايرعى، تاريحي قالا، سونىمەن بىرگە ئارى جاس، وسى زامانعى قالا. بايرعى مەن وسى زامانعى توعسا ساۋلە شاشپ، ئداستۇر مەن كلاسسيكا ئوزارا توعىسپ، بىرگە ئومىر ئسۇرىپ، بوران ـ شاشىندى، سان وزگەرىستى باستان وتكەرگەن ياركەن بايرعى قالاسى مادەنيەت بايلىعىن قالام، جاڭا سالت، نزگىلىك ورناتۇدى سيا ساۋت، تۇتاس وڭىرلىك الۇاندىلىقتى سيا ەتىپ، ئر ۋلت پەرزەنتتەرى ىنتىماقتاسا كۇرەس جۇرگىزگەن شت جاڭا كارتينا قالپىتاستى.

(باسى 1 ـ بەتتە)

قازانشى كوشەسىنە كىرە بەرىستە 700 شارشى مەترەدەن استام جەردى يەلەگەن "قادىرعازى سامسا ەرەكشە ئدامدى تاعامدارى" اتتى تاعامجاي بار. تاعامجايدىڭ قوجايىنى 32 جاستاعى ابدۇقاھار ئانۋار قازانشى كوشەسىندەگى ەڭ ايگىلى سامسا دۇكەنىنىڭ 4 ـ ۇرپاق جالعاسترۇشسى.

"سامسانىڭ ئدامى ۋلى اتا ـ بابامىزدان بىزگە جەتكەن". كىشكەنتايىنان ياركەن بايرعى قالاسىندا وسكەن، داشۇە بىترگەننەن كەيىن اكە جولىن قۇعان ابدۇقاھار: "مەن اتا ـ بابامنىڭ قولونەرىن كورگەيتە بەرسەم دەيمىن"، ـ دەدى.

"بۇرىنداري تيجارات ورنىمىز وتە كىشكەنە بولعاندىقتان، ساۋدامدى كولەمدەندىرەيىن دەسەم دە امالسىز بولدىم". ابدۇقاھار بايرعى قالانى وزگەرتىپ قۇرۇعا ىلەسە، دۇكەننىن جاڭارتىپ، توزىعى جەتكەن توپىراق كەرپىش ئۇيىن ادەمى قابات ۋيگە وزگەرتكەندىگىن ايتتى.

"قازىر جاقسى بولدى، قورشاعان ورتامىز كورىكەيدى، ساۋدامىز ئتپتى دە كۇسەتتەندى"، ـ دەپ ئسوز اراسىندا ماقتانىپ العان ابدۇقاھار، ـ "تيجارات ورنىمىزدىڭ اۋماعى ئبىر ەسەدەن استام كەڭەيىپ، مەيماندارىمىز 3 ـــ 4 ەسە كوبەيىپ، كۇندىك ورتاشا تيجارات كىرىسىمىز بۇرىنعى 7000 ـــ 8000 يۋاننان مولايىپ، 30 ـــ 40 مىڭ يۋانعا ارتتى"، ـ دەدى.

5.16 شارشى كيلومەتر كەلەتىن ياركەن بايرعى قالا قورعاۋ رايونىندا 48 مىڭ 669 وتباسى، 219 مىڭ ادام بار. "بايرعى قالانى قالاي وزگەرتىپ قۇرۇدا بۇقارانىڭ ايتقانى ەسەپ". بۇرىن بايرعى قالانى جوبالاۋعا قاتىناسقان، ياركەن اۋدانى بايرعى قالا ـ كوشە رايونىن باسقارۋ كوميتەتىنىڭ ماماني ياۋ جى بىلاي دەدى: تۇرعىنداردىڭ تىلەگىنە تولىق قۇرمەت ەتۇ نەگىزىندە، ۋكىمەت ئاربىر وتباسىنا 30 مىڭ يۋان كومەك قاراجات بەرىپ، "ئبىر ۋيگە ئبىر جوبا"، "ئبىر ۋيگە كوپ ئتۇرلى جوبالاۋدى" اتقارىپ، ئاربىر ئۇيدىڭ اۋدانىنىڭ ۋلكەن ـ كىشىلىگىنە قاراي 20 چەرتوج داينداپ، تۇرعىنداردىڭ تاڭداۋىنا بەردى.

ياركەن اۋداندىق پارتكوم مەن اۋداندىق ۋكىمەت "كونەنى جوندەپ اۋەلگى قالپىنا كەلتىرۇ، كورىكسىز ساقتاۋ، تۇرگە ئبولىپ شارا قولدانۇ، حالىق تۇرمىسىن جاقسارتۇ" پرينسيبى بويىنشا، بايرعى قالا رايونى داماۋىنىڭ قازىرگى جاعدايى، تۇرعىنداردىڭ ورنالاسۇى، تاريحي مادەنيەتى، تاريحي تۇرعىن ۋيلەر، حالىقتىق سالت ـ سانا ەرەكشەلىگى، ساياحاتتىڭ داماۋى جانە نەگىزدىك قۇرىلعىلار، الەۋمەتتىك قىزمەت وتەۋ سياقتى فاكتورلاردى ئبىر تۇتاس جوسپارلاپ جوبالاپ، تۇرعىنداردىڭ بۇرىنعى ۋيلەرىنىڭ ورنىنان قايتا ئۇي سالۇىنا كومەكتەسپ، بەكەمدەپ، تۇزەپ، ساندەپ، ياركەندە "بايرعى قالا ەستەمەسىن" قالدىردى.

"ئبىز كوشەلەردى وزگەرتىپ قۇرىپ، دارەجەسىن جوعارىلاتىپ جانە ونى ساياحاتتى دامىتۇمەن ئوزارا ۋشتاستىرىپ، قايتا قۇرۇ بارىسىندا تاڭداۋلى قۇرىلىس ستيلى مەن ئداستۇرلى سالت ـ سانا مادەنيەتىن تولىق ايگىلەدىك"، ـ دەيدى ياۋ جى.

ئىس جۇزىندە، بايرعى قالا ينجەنەريا سىن باستاۋ ئساتتى بولا قويمادى، ساۋداگەرلەر باستابىندا تۇسىنبەدى. "ولار وزگەرتىپ قۇرعاننان كەيىنگى بايرعى كوشە ئبزدىڭ ايتقانداعىمىزداعىداي جاقسى بولماي شعىپ، اقشالارىنىڭ تەككە كەتۇىنەن الاڭادى"، ـ دەيدى ياركەن اۋدانى بايرعى قالا ـ كوشە رايونىن باسقارۋ كوميتەتىنىڭ مەڭگەرۇشسى مامەتتۇرسۇن ابدۇرىشيت.

ساۋداگەرلەردى كۇدىك ـ كۇمانىنان ارىلتۇ ۋشىن، ياركەن قالاشعى ساۋداگەرلەردى توپقا ئبولىپ اپارىپ، وزگەرتىپ قۇرىلعاننان كەيىنگى قاشقار بايرعى قالاسىن ەكسكۇرسيالاتىپ، ئبىر ئبولىم ويى وزىق جاستاردى باستاماشىلدىقپەن ساۋدا دۇكەندەرىن وزگەرتىپ قۇرۇعا شابىتتاندىردى. قارجى جاعىندا قينىشىلىعى بار ساۋداگەرلەرگە قالاشق جاعىنان كومەكتەسپ قارىز اقشا الىپ بەردى. سونىمەن تەز ارادا ياركەن بايرعى قالاسىن وزگەرتىپ قۇرۇ دابىرالى ورىستەدى.

57 جاستاعى حايرىگۇل تۇرسۇن بايرعى قالانى وزگەرتىپ قۇرۇدىڭ پايداسىن كورگەندەرىنىڭ ئبرى. بۇرىن قويدىڭ باس ـ سيراق، ىشەك ـ قارىن ساتىپ 4 بالاسىن باعىپ ەرجەتكىزگەن ول كوشە جاعالاۋىنداعى دۇكەن ئۇيىن جاڭادان وزگەرتىپ، 2 قاباتتى عيمارات سالىپ الدى.

"جاڭالاعىننان كەيىنگى 3 اۋىزدى دۇكەن ۋيگە ۋستىگى قاباتتاعى 3 بولمەنى قوسقاندا، ئبىر جىلدىق ماي اقىسى 80 مىڭ يۋان ەكەن". حايرىگۇل ئماز ـ مەيرام بولىپ: "قازىر مەن قويدىڭ باس ـ سيراعىن ساتپايتىن بولدىم، ۋيىمدە الاڭسىز نەمەرەمە قارايتىن بولدىم"، ـ دەيدى.

ياركەن اۋدانى بايرعى قالا وزەكتى قورعاۋ رايونى ىشىندەگى 10 ورىنداعى كوشرۇگە بولمايتىن ئار دارەجەلى مادەني ەسكەرتكىشتەردى ئتۇيىندى قورعادى، بايرعى اۋدان جامبىلىن، بايرعى قالا قورعانىن، جاڭا جۇڭگو قۇرىلعان العاشقى مەزگىلدەگى كينوحانانى، پارتيا مەكتەبىنىڭ بۇرىنعى ورنىن قالپىنا كەلتىرىپ، ولاردىڭ كورىنىسى مەن مادەنيەتىنە بۇلدىرمەۋگە شىنايى كەپىلدىك ەتتى.

ياركەن اۋدانى "اس ـ سۇ، قونالقى، ئجۇرىس ـ تۇرىس، ساياحات، زات ساتىپ الۇ، كوڭىل اشۇ" سىندى 6 فاكتور بويىنشا "بايرعى قالانىڭ بايرعى كوشەلەرىن قايتا قۇرۇ + ساياحات ـ مادەنيەت" جاڭا كاسپ كۇيىن زور كۇشپەن دامىتتى، ياركەن بايرعى قالاسى 28 ئتۇرلى كاسپ كۇيىن جەتىلدىرىپ، جەكەشە ونەركاسپ ـ ساۋدامەن شۇعىلدانۇشىلاردان 21 مىڭىن دامىتىپ، 32 مىڭ 973 جۇمىس ورنىن دايىنداپ، تۇرعىنداردىڭ تابىس سەزىمىن، باقىت سەزىمىن، حاۋىپسىزدىك سەزىمىن ۋزدىكسىز جوعارىلاتتى.

"بيىل 1 ـ ايدان 8 ـ ايعا دەيىن بايرعى قالا كورىنىس ئوڭىرى قابىلداعان ساياحاتشى ئبىر ميلليون 489 مىڭ ادام ـ رەتكە جەتىپ، سايكەس مەزگىلدەگىدەن 4.8% ارتتى، ساياحات كىرىسى 156 ميلليون يۋانعا جەتىپ، سايكەس مەزگىلدەگىدەن 6.2% ارتتى"، ـ دەيدى مامەتتۇرسۇن.

ياركەن بايرعى قالاسى بايرعى، تاريحي قالا، سونىمەن بىرگە ئارى جاس، وسى زامانعى قالا. بايرعى مەن وسى زامانعى توعسا ساۋلە شاشپ، ئداستۇر مەن كلاسسيكا ئوزارا توعىسپ، بىرگە ئومىر ئسۇرىپ، بوران ـ شاشىندى، سان وزگەرىستى باستان وتكەرگەن ياركەن بايرعى قالاسى مادەنيەت بايلىعىن قالام، جاڭا سالت، نزگىلىك ورناتۇدى سيا ساۋت، تۇتاس وڭىرلىك الۇاندىلىقتى سيا ەتىپ، ئر ۋلت پەرزەنتتەرى ىنتىماقتاسا كۇرەس جۇرگىزگەن شت جاڭا كارتينا قالپىتاستى.

بيىلعى قيىمل اپتالىعىنداعى ورنالاستىرۇ بويىنشا تۇتاس رايوننىڭ وقۇ ـ اعارتۇ جۇيەسى ورتا، باستاۋىش مەكتەپ وقىتۇشىلارىنىڭ "ئۇش جازۇ، ئبىر ئتىل" جارىسى، "كىشىلەر ۋلكەندەردى جەتەكتەپ" بىرگە پۇتۇڭخۇا سويلەۋ، پۇتۇڭخۇا ەلكتەمەلى سناعى جانە دىبىستىق جەتەكشىلىك ەتۇ سياقتى ينتەرنەت جەلىسىندە جانە جەلىدەن تىس كوپ ئتۇرلى قيىمىلداردى وتكىزۇ ارقىلى اناعۇرلىم مول وقۇشىلار مەن بۇقارانى ات سالىسۇعا ئارى ئتىل ـ جازۇدىڭ حيكمەتىن سەزىنۇگە باۋراپ، ۋگىتتىڭ ۋيىستىرۇ اسەرىن جوعارىلاتتى. مۇنان تىس، ئارقايسى جوعارى مەكتەپتەر وقىتۇشى ـ وقۇشىلاردى «مەملەكەتتە ئبىر تۇتاس قولدانىلاتىن ئتىل ـ جازۇ زاڭىن» ۋيرەنىپ، مەملەكەتتىڭ ئتىل ـ جازۇ ساياساتىن تۇسىنۇگە ۋيىمداستىرادى، ئتىل ـ جازۇدى ارناعا ئتۇسرۇ تاربيەسىن ورىستەتپ، لەكسيا جاساۋ، ئسوز جارىس، تەاتر، كومەدىيا سياقتى كوپ ئتۇرلى فورمالار ارقىلى وقۇشىلاردى پۇتۇڭخۇانى ولشەمدى تۇردە قولدانۇعا تاربيەلەپ، جەتەكشىلىك ەتەدى.

اۋتونوميالى رايون جەر ـ جەردەن، تاراۋلاردان جانە اسكەري بولىمدەگى قاتىستى ورنىنداردان پۇتۇڭخۇانى جالپىلاستىرۇ اپتالىعى ۋگىت قىزمەتى مەن اۋتونوميالى رايوننىڭ ئتىل ـ جازۇ كۇندەلىكتى قىزمەتىن ورگانيكالى بىرلەستىرىپ، پۇتۇڭخۇانى جالپىلاستىرۇ اپتالىعىن وراي